

सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा/विभागीय
परीक्षा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट देण्यासंदर्भात
लक्षात घ्यावयाच्या बाबी

महाराष्ट्र शासन

सामान्य प्रशासन विभाग

परिपत्रक क्र.परीक्षा २०१२/प्र.क्र.३/१७

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

दिनांक : १३ सप्टेंबर, २०१२.

- वाचा :- १) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग क्र.ईएक्सडी १०७६/१९४५/१३७/१७,
दिनांक १.११.१९७७
२) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग क्र.ईएक्सडी १०७६/४५२/१७,
दिनांक २८.११.१९७९
३) शासन परिपत्रक, क्र.सामान्य प्रशासन विभाग क्र.ईएक्सडी १०८०/३४/१७,
दिनांक १७.५.१९८०.

परिपत्रक

शासन सेवेत विविध पदांवर कार्यरत असलेले अधिकारी / कर्मचारी यांना सेवेत कायम करणे, त्यांचा परिविक्षा कालावधी नियमित करणे, वरिष्ठ पदावर पदोन्नतीकरीता अर्हता ठरविणे इत्यादी कारणांसाठी, शासनाने सदर पदांवर कार्यरत असताना सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा/ विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होणे आवश्यक ठरविले असून त्या अनुषंगाने संबंधित परीक्षेचे नियम विहित केले आहेत. शासनाच्या असे निदर्शनास आले की, शासकीय कर्मचा-यांना विशिष्ट वयानंतर सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा / विभागीय परीक्षांच्या अभ्यासाकडे लक्ष केंद्रीत करून विहित मुदतीत परीक्षा उत्तीर्ण होणे शक्य होत नाही. परिणामी त्यांना कायमपणाचे फायदे देता येत नाहीत. अशा परिस्थितीत त्यांना खालच्या पदावर पदावनत व्हावे लागते किंवा ते वरिष्ठ पदावर पदोन्नतीकरीता अपात्र ठरतात, त्यामुळे या बाबींचा सारासार विचार करून, ज्या शासकीय कर्मचा-यांनी वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केली आहेत, अशा कर्मचा-यांना वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केल्यानंतर संबंधित पदाकरीता विहित केलेली विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट देण्याकरीता संबंधित विभागांनी त्यांच्याकडे अस्तित्वात असलेल्या विभागीय परीक्षा नियमात तरतूद करण्याचे व त्यांचा अंमल दि.१.११.१९७७ पासून देण्याचे निदेश संदर्भ क्र.१ येथील शासन निर्णयान्वये सर्व मंत्रालयीन विभागांना दिले आहेत. तसेच ज्या पदांच्या सेवा प्रवेश नियमामध्ये, परिविक्षा कालावधीत विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण न केल्यास अशा उमेदवाराची / अधिका-यांची सेवा समाप्त

करण्याची तरतूद आहे अशा पदावर नियुक्त शासकीय कर्मचा-यांना, विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याचे आदेश लागू नसल्याचे संदर्भ क्र.२ येथील दि.२८.११.१९७९ च्या शासन निर्णयातील परिच्छेद क्र.१ (अ) अन्वये स्पष्ट करण्यात आले आहे.

२. उपरोक्त संदर्भ क्र.१ येथील शासन निर्णयाचा आधार घेवून विविध मंत्रालयीन विभाग, विभाग प्रमुख, नियुक्ती प्राधिका-यांकडून, वयाची ४५ वर्षे पूर्ण झालेल्या अधिकारी / कर्मचा-यांना सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा / विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट देण्याचे आदेश निर्गमित करण्यात येतात. परंतु यामध्ये एकसुत्रता नसल्याचे शासनाच्या निदर्शनास आले आहे. वस्तुतः शासकीय कर्मचा-यास विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट देण्यापूर्वी, संबंधित कर्मचारी त्या पदावर कार्यरत आहे वा कसे, तो कर्मचारी त्या पदाकरीता विहित केलेल्या विभागीय परीक्षेस बसण्यास पात्र आहे वा कसे ? इत्यादी बाबी तपासून न पाहताच विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याचे आदेश संबंधित प्राधिका-यांकडून निर्गमित केले जातात. ही कार्यवाही योग्य नाही.

३. संबंधित पदांच्या सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा/ विभागीय परीक्षा नियमांमध्ये त्या परीक्षेकरीता बसण्यासंदर्भात आवश्यक ठरवलेली अर्हता व सेवेच्या कालावधीचा निकष पूर्ण केल्याशिवाय संबंधितांना परीक्षेला बसण्याची अनुमती देता येत नाही. उदा.मंत्रालय व महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग कार्यालयामधील सहायकांना कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीकरीता विहित केलेल्या विभागीय परीक्षेला बसण्यासाठी सहायक पदाची सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा उत्तीर्ण होणे आणि त्याने सहायक म्हणून ५ वर्षांची अखंड (व नियमित) सेवा पूर्ण करणे आवश्यक आहे. या अटी पूर्ण केल्याशिवाय त्यांना कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीसाठीच्या विभागीय परीक्षेला बसता येत नाही. त्यामुळे या परीक्षेला बसण्यासाठी विहित केलेली अर्हता धारण करणा-या सहायकाला, (म्हणजेच सहायक पदावर ५ वर्षांची अखंड नियमित सेवा पूर्ण केल्यानंतर) वयाची ४५ वर्षे पूर्ण झाल्यावर ही परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येईल,

४. जे कर्मचारी संबंधित पदाकरीता विहित केलेली सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा किंवा विभागीय अर्हता परीक्षेला बसण्यासाठी पात्र नाहीत त्यांना सदर परीक्षा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट देण्याची कार्यवाही योग्य नाही. मंत्रालयीन विभागाच्या बाबतीत असेही निदर्शनास आले की, एक लिपिक टंकलेखकाने वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केल्यानंतर त्या लिपिक- टंकलेखकास, लिपिक- टंकलेखकाची सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा, सहायकाची सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा व कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीकरीता विहित केलेली विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याबाबत एकाच वेळी (एकाच दिनांकास सूट देण्याबाबत) आदेश एका विभागाने निर्गमित केले. विभागाची

सदर कार्यवाही योग्य नसल्याने त्या विभागास, आदेशात आवश्यक बदल करण्याबाबत कळविण्यात आले. आता देखील ब-याच विभागांकडून, तात्पुरत्या स्वरूपात पदोन्नती दिलेल्या लिपिक-टंकलेखक /सहायकास, वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केल्यामुळे संबंधीत पदाची सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याबाबत अभिप्राय देण्याची विनंती सामान्य प्रशासन विभागाकडे करण्यात येते.

५. याअनुषंगाने वयाची ४५ वर्षे पूर्ण झालेल्या शासकीय कर्मचा-यांना विहित सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा/विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याची तरतूद संबंधित परीक्षा नियमात असल्यास सदर परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याची कार्यवाही कशा प्रकारे करावी ही बाब खालील उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करण्यात येत आहे :-

उदा :- मंत्रालयातील एका विभागातील शिपाई संवर्गातील "क्ष" (जन्म तारीख दि.१५-०७-१९६०) कर्मचा-यास लिपिक-टंकलेखक पदावर पदोन्नतीकरीता विहित केलेले निकष पूर्ण करीत असल्यामुळे पदोन्नती कोट्यातील पदावर दि. १६-०८-२००६ रोजी (वयाच्या ४६ व्या वर्षी) नियमित पदोन्नती देण्यात आली.

(अ) या कर्मचा-याने शिपाई पदावर असतानाच वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केली असली तरी त्याने ज्या दिवशी (दि.१५-०७-२००५ रोजी) ४५ वर्षे पूर्ण केली, त्या दिवसापासून त्याला लिपिक-टंकलेखकाची सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा, सहायकाची सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा व सहायकांना कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीकरीता विहित केलेली विभागीय परीक्षा, या तीनही परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येणार नाही. सदर कर्मचारी संबंधित पदांकरिता विहित केलेल्या परीक्षेस बसण्यास पात्र आहे काय याची प्रथम तपासणी करावी लागेल. लिपिक-टंकलेखक पदासाठी विहित केलेल्या परीक्षेला बसण्यासाठी किमान कालावधी विहित केलेला नाही. तथापि, या पदावरील नियुक्ती नियमित असणे आवश्यक आहे. त्यामुळे या प्रकरणात "क्ष" कर्मचा-याने पदोन्नतीने लिपिक-टंकलेखक पदावर प्रत्यक्ष नियुक्तीनंतरच्या दुस-या दिवसापासून म्हणजेच दि.१७-०८-२००६ पासून त्याला लिपिक - टंकलेखक पदाकरीता विहित केलेल्या सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षेतून सूट देता येईल.

(ब) लिपिक-टंकलेखक पदावरून सहायक पदावर पदोन्नती देण्यात येते. या पदावर पदोन्नतीसाठी सेवाप्रवेश नियमानुसार लिपिक-टंकलेखक पदावर किमान ३ वर्षे नियमित सेवा पूर्ण करणे आवश्यक आहे. सदर "क्ष" कर्मचा-यास सहायक पदावर पदोन्नती कोट्यातील पदावर नियमित पदोन्नत देण्यात येईल (अथवा "क्ष" कर्मचारी सहायकांची मर्यादित विभागीय परीक्षा

उत्तीर्ण होऊन या पदावर पदोन्नत होईल) त्याच्या दुस-या दिवसापासून त्याला सहायकाची सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येईल. "क्ष" कर्मचा-यास लिपिक टंकलेखक पदावरील नियुक्तीनंतर ५ वर्षाने म्हणजेच दिनांक २०.११.२०११ रोजी सहायक पदी नियमित पदोन्नती मिळाली असे गृहित धरल्यास त्या कर्मचा-यास दि.२१-११-२०११ पासून सहायकाची सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येईल.

(क) सहायक पदावरून कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीकरीता विहित केलेल्या विभागीय परीक्षेस बसण्यासाठी सहायक पदावर किमान ५ वर्षांची नियमित सेवा पूर्ण करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे "क्ष" कर्मचारी सहायक पदावरील ५ वर्षांची नियमित सेवा ज्या दिनांकास पूर्ण करील त्यानंतरच्या दुस-या दिवसापासून या उदाहरणात दि.२१-११-२०१६ पासून त्याला कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीकरीता विहित केलेली परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येईल.

६. सर्व प्रशासकीय विभागांना निदेशित करण्यात येते की, संबंधीत पदाच्या सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण / विभागीय वा अन्य परीक्षा नियमात कर्मचा-यांना वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केल्यानंतर सदर परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याची तरतूद असल्यास अशा कर्मचा-यांना परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याबाबत वर स्पष्ट केल्यानुसार तपासणी करून उचित कार्यवाही करावी. तसेच ज्या परीक्षा नियमात वयाची ४५ वर्षे झाल्यानंतर परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याबाबत तरतूद नसल्यास, अशी तरतूद केल्याशिवाय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याबाबत कार्यवाही करू नये. आवश्यक वाटत असल्यास तरतूद करण्याबाबत सामान्य प्रशासन विभागाच्या सहमतीने उचित कार्यवाही करावी. ज्यांची सध्याच्या पदावरील सेवा नियमित स्वरूपाची आहे व त्या पदाकरीता विहित केलेल्या परीक्षेला बसण्यासाठी विहित केलेली अर्हता व सेवा कालावधीचा निकष पूर्ण केला आहे अशा कर्मचा-यांना ते ज्या दिवशी त्या परीक्षेला बसण्यासाठी पात्र असतील व त्यांनी वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केली असतील फक्त अशा कर्मचा-यांनाच त्या दिनांकापासून फक्त ती परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येईल. परीक्षा नियमात सूट देण्याची तरतूद असल्यास अशी सूट देता येईल. वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केली याकारणास्तव सरसकट सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा / विभागीय परीक्षा अशा सर्व परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याची तसेच ज्या कर्मचा-यांना तात्पुरती / तदर्थ स्वरूपात पदोन्नती दिली आहे व ते कर्मचारी त्या पदावरील परीक्षेस बसण्यास पात्रतेचा निकष पूर्ण करित नाहीत अशा कर्मचा-यांना त्या पदाकरीता विहित केलेली सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा / विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येणार नाही. तसेच प्रशासकीय विभागाने मंत्रालयीन संवर्गातील कर्मचा-यांच्या बाबतीत लिपिक

टंकलेखक, सहायक पदाच्या सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा व कक्ष अधिकारी पदावर पदोन्नतीसाठीची विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून एकाच आदेशान्वये व एकाच दिनांकापासून सूट देण्यात येणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

७. वरील परिच्छेद २ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे ज्या पदांच्या सेवा प्रवेश नियमामध्ये परिविक्षा कालावधीत विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण न केल्यास संबंधित उमेदवारांची सेवा समाप्त करण्याची तरतूद आहे, अशा परिविक्षाधीन अधिकारी / कर्मचा-यांनी वयाची ४५ वर्षे पूर्ण केली तरी संदर्भाधीन दि.२८.११.१९७९ च्या शासन निर्णयातील तरतुदीनुसार सदर विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देता येणार नाही. त्यामुळे या शासन निर्णयात स्पष्ट केल्यानुसार परिविक्षाधीन अधिकारी / कर्मचारी यांना विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्यात येऊ नये.

८. सर्व मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग व विभाग प्रमुख यांनी वरील आदेशाचे काटेकोरपणे पालन करून अधिकारी / कर्मचा-यांना संबंधित परीक्षा नियमातील तरतुदींच्या आधारे तपासणी करूनच परीक्षा उत्तीर्ण होण्यातून सूट देण्याबाबत उचित कार्यवाही करावी.

९. सदर परिपत्रक शासनाच्या वेबसाईटवरून असून त्याचा संगणक संकेतांक क्र.

201209141128100100 असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(श्री . प्र. पाटील)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव,
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव,
३. मा. उपमुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव,
४. सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव,
५. सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई
६. महालेखापाल, महाराष्ट्र-१ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, मुंबई,
७. महालेखापाल, महाराष्ट्र-१ (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र, मुंबई,
८. महालेखापाल, महाराष्ट्र-२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, नागपूर,
९. महालेखापाल, महाराष्ट्र-२ (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र, नागपूर,
१०. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
११. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, वांद्रा-कुर्ला संकुल, वांद्रा (पूर्व) मुंबई
१२. वित्त विभाग (सेवा-३), मंत्रालय, मुंबई
१३. सामान्य प्रशासन विभाग, का. क्र. ८, १२, १४ अ/१४ ब, १९, मंत्रालय, मुंबई
१४. सर्व मंत्रालयीन विभाग (आस्थापना)
१५. सर्व विभाग प्रमुख
१६. निवड नस्ती.